

Imponerende maratonteater

Strålende kultteater fra New York gjestet norske scener i desember.

Av Elisabeth Leinslie

Gatz

Elevator Repair Service (ERS)

Tekst: F.Scott Fitzgerald

Regi: John Collins

Skuespillere: Laurena Allan, Robert Cucuzza, Jim Fletcher, Ross Fletcher, Vin Knight, Aaron Landsman, Mike Iveson, Annie McNamara, Kate Scelsa, Scott Shepherd, Susie Sokoi, Tory Vasquez, Ben Williams

Scenografi: Louisa Thompson

Black Box Teater, Teaterhuset Avant Garden, BIT Teatergarasjen

Den amerikanske klassikeren *The Great Gatsby* (1925) kjenner de fleste nordmenn til, enten gjennom romanen eller diverse adaptasjoner til scene, film og/eller TV. F.Scott Fitzgeralds (1896-1940) portrett av overklasse miljøet på Long Island i 'the roaring twenties', har med andre ord vært forsøkt adaptert en rekke ganger. Ofte til lunkne mottakelser hos anmeldere og publikum. ERS' *Gatz* kan derimot ikke kalles en sceneadaptasjon i klassisk forstand, den er for tro mot forfatterens stemme til det. Her leses absolutt hele romanen, hvert minste lille ord er med. Allikevel er ikke dette en lesning, det er teater.

Allerede før den hadde offisiell premiere oppnådde ERS' *Gatz* kultstatus i New York. Og det er ikke merkelig. Sjelden ser man at romanens univers møter teatrets på en så særegen måte som her. Glem det du vet om dramatisering av romaner. Glem alle gangene du har sittet skuffet tilbake etter en teaterforestilling eller film som har forsøkt å adaptere en roman – og mistet så altfor mye underveis. I *Gatz* får du hele romanen lest opp av en utmerket leser, forteller og skuespiller; Scott Shepherd, som også spiller Nick Carraway, romanens forteller. Shepherds lesning settes sammen med livet på et noe depressivt og lettere moderne kontor i New York, og ut kommer et viktig stykke amerikansk kunst- og kulturprosjekt.

Dobbeltspill

Tidlig en morgen i et forfallent og fargeløst kontorlandskap ankommer en av de ansatte (Shepherd). Med morgenkaffen i den ene hånden er han klar til nok en arbeidsdag på det depressive kontoret. Det han ikke vet er at denne arbeidsdagen vil bli annerledes enn alle de andre. Morgenen fortsetter med en død datamaskin, og mens han venter på teknisk bistand finner han tilfeldigvis en velbrukt pocketutgave av *The Great Gatsby* i en boks på det slitne kontorbordet. Mannen begynner å lese og fanges raskt av boken. Han sniker seg unna jobben for å kunne lese videre – til irritasjon for sekretæren og andre kolleger – og slutter ikke før han syv og en halv time senere har lest ut hele romanen.

I bak- og forgrunnen utspilles en helt vanlig dag på kontoret. Rutinemessige arbeidsoppgaver som å sortere post, ta telefonen, skrive brev, underskrive brev og sjekking av dokumenter utføres med små sukk av et personale som tydelig kjeder seg over de daglige rutinene. Sakte men sikkert dras medarbeiderne inn i boken. Ikke som lyttere til fortelleren, men de tar replikker fra boken i sin munn, utfører handlinger som Shepherd rett før, samtidig eller rett

etterpå har lest om i boken. Dette skaper en dobbelthet og spenning i om hvor spillet egentlig foregår; på kontoret eller i boken – som om to parallelle historier spilles ut uten at linken mellom dem er eksplisitt uttalt.

Kollegene på kontoret tar etter hvert rollene som karakterene i Fitzgeralds roman, samtidig spiller de kontorarbeidere. Dette dobbeltspillet settes i et rom som også er fordoblet; handlingen spilles i kontorlandskapet, men det benyttes et rikt lydbilde som referer til verden utenfor kontoret og handlingen i romanen; bl.a. cricketspill, restauranter, bråkete bygater, regnstormer og glamorøse fester. Kontorlandskapet gir også en virkelighetseffekt fremfor en teatral effekt ved at det er komponert av ubearbeidede objekter som møbler, datamaskiner, telefoner og andre dagligdagse objekter man finner på ethvert kontor. Samtidig foregår handlingen i teksten et annet sted enn på kontoret, og deler av handlingen foregår konkret utenfor kontoret. Slik trenger verden utenfor inn i teaterrommet. Kontoret oppløses og får en vikarierende og utfyllende funksjon for rommene i Fitzgeralds roman.

Vendinger

I syv og en halv time tas vi med inn i Fitzgeralds og ERS' univers. Romanen og teatret – to verdener på kollisjonskurs som møtes i forståelse for hverandre og inngår allianser med hverandre. Romanens univers støter med andre ord mot forestillingens foruroligende og humoristiske skildring av livet på kontoret. Et helt nytt liv pustes inn i en kjent tekst, og med det skaper *Gatz* sitt eget dramatiske univers hvor skillelinjene mellom kontorhistorien og teksten både understrekes og utviskes. Verket hviler altså på en helhetlig narrasjon (*The Great Gatsby*). Samtidig fremstår det som fragmentert, for handlingene som skjer på scenen henger bare tilsynelatende sammen med historien i boken. Med tiden glir dette derimot over i hverandre, og til slutt er det nærmest umulig å oppdage hvor kontoret slutter og Gatsbys luksusliv starter.

Forestillingen tar en ny vending da "the roaring twenties" plutselig, og nesten ubemerket, inntar scenen for fullt. Det er som om virkeligheten tar helomvending, og forestillingens mange lag og dobbeltheter ofres til fordel for Fitzgeralds historie. Jeg var ikke spesielt begeistret for dette valget. En forestilling som fremstod som genial mistet med ett noe av sin intelligens da den beveget seg nærmere en tradisjonell-orientert dramatisering (selv om Shepherd fortsatt leste). Det absurde i settingen og mangetydigheten vi hadde opplevd så langt hang på den annen side fermdeles ved verket, og gjorde grepet mer spiselig. Samtidig var fascinasjonen over skuespillernes evne til å bevege seg fra trøtte kontortyper til Jay Gatsbys rike glamourverden stor. De behersket de mange lagene og den detaljerte regien ut til fingerspissene, de fremviste en enorm timing og vi opplevde flere komiske talenter.

Helt på slutten tar forestillingen seg opp igjen; Shepherd som nå har lest i timevis lukker boken, og spiller prologen som en "vanlig" monolog. Igjen en nesten ubemerket overgang (fra dramatisering til monolog) som forsterker verkets mystikk og subversive omgang med den kanoniserte amerikanske romanen.

Samtidsparalleller

En hel arbeidsdag på scenen og i salen. Det hører til sjeldenheten innen scenekunst med slike maraton-forestillinger, og jeg må innrømme at jeg glippet med øyet flere ganger. Dette grunnet sjelden i kjedsomhet – som oftest grunnet det i perseptorisk og intellektuell overload. Ensemblet har gått inn i et kompromissløst selv- og publikumsutmattende prosjekt, og det er imponerende hvordan de presterer på høyt nivå i så mange timer – uten å glippe. Det er dette og prosjektets kulturhistoriske relevans som får meg til gjentatte ganger å riste trettheten bort.

Så: Hvorfor *The Great Gatsby*? Riktignok blir vi kjent med en amerikansk klassiker på en underholdende måte. Men, hva er egentlig sammenhengen mellom New Yorks depressive kontorliv i dag og det glade luksuslivet på 1920-tallet? Forestillingen gir ingen konkrete svar på dette, men belyser det allikevel. Parallellene til vår samtid ligger slik jeg ser det implisitt i vektleggingen av personenes lengsler og begjær, og relasjonene menneskene imellom. Det finnes på et overordnet plan få sprik mellom personene i boken og personene på kontoret – selv om kontoret og luksuslivet er to vidt forskjellige verdener. At Fitzgeralds karakterer uten store problemer kan overføres til andre sosiale lag og historiske tider understreker deres allmenngyldighet. Også situasjonene som oppstår mellom personene understreker en slik allmenngyldighet.

Menneskets attraksjon til rikdom (som romanen er spekket med) står i sterk kontrast til det fattigslige kontoret på scenen. Det merkelige er at dette ikke blir stående som en motsetning, eller et paradoks, ved forestillingen – det skaper snarere et sammenfall mellom romanen og kontorhistoriene. Dette har nok sammenheng med regissørens fokus på menneskelige relasjoner fremfor materiell rikdom, men også vår kunnskap om den kommende krisen på 1930-tallet er viktig. Vi vet at rikdommen for mange tilhørende 'den fortapte generasjon'¹ var både kortvarig og illusorisk, så på sett og vis kan det fattigslige kontoret spille denne generasjonen vel så godt som Gatsbys luksusvilla.

Rettighetsproblemer

At Elevator Repair Service oppnådde kultstatus med *Gatz* i New York allerede før premieren har en lengre historie enn at dette er en veldig bra og nyskapende forestilling: i utgangspunktet fikk ikke ERS rettighetene til Fitzgeralds roman. Det var det den mer tradisjonelle adaptasjonen *Gatsby* som fikk (dramatisert av dramatikerens Simon Levy, regissert av David Esbjornson), en produksjon med ambisjoner om å nå Broadway.

ERS off-Broadway-produksjon ble sett på som en konkurrent til *Gatsby*, men tross problemer i forhold til rettighetshaverne fortsatte ERS sitt prosjekt. De løste problemet ved å spille åpne prøver gratis for publikum. Publikum strømmet til og bejublet forestillingen hver gang. Etter hvert oppdaget også europeiske scenehus og festivaler prosjektet, og rettighetshaverne ga delvis etter; de kan nå spille utenfor New York, men romanhistoriens hjemby får ennå ikke oppleve ERS strålende maratonteater.

¹ Fitzgerald var selvoppnevnt representant for den fortapte generasjon (the Lost Generation); amerikanere født på 1890-tallet som ble voksne under første verdenskrig.